

“SOHIL YOQALAB CHOPAYOTGAN OLAPAR” CHINGIZ AYTMATOV

Tuxtazarova Gulnoz Abduvaxob qizi

Andijon davlat universiteti Filologiya fakulteti Qirg'iz tili va adabiyoti yo'nalishi 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada Chingiz Aytmatovning “Sohil yoqalab chopayotgan olapar” qissa janrining beqiyos namunasi, asardagi obrazlar olami, “Sohil yoqalab chopayotgan olapar” qissasining badiiy xususiyatlari, badiiy shakl va mazmunning to'la uyg'unligi haqida batafsil bayon etilgan.*

Kalit so'zlar: *badiiy xususiyat, falsafiy masala, mifologik tasvir, obrazlilik.*

Kirish:

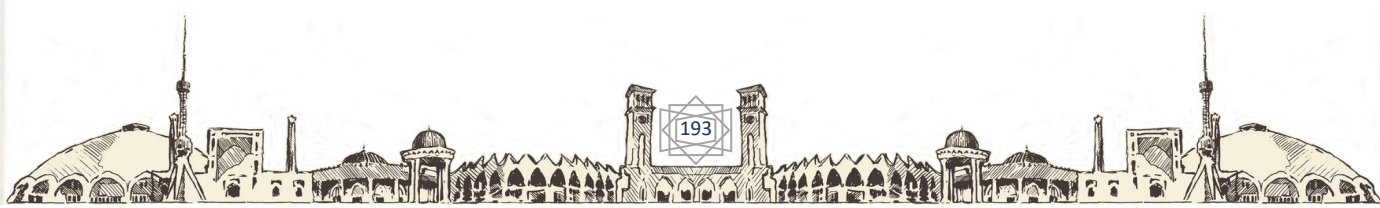
XX asr o'rtalarida turkiy xalqlarning asl farzandi buyuk inson Chingiz Aytmatov ijod maydoniga keldi. Uning har bir asarida millat dardi, his – tuyg'ulari, o'zlikni anglash, yakdillik g'oyalari ilgari surildi. Adibning eng yaxshi asarlari jahon adabiyoti durdonalari qatoridan o'rin oldi. Kitoblari uslubi jihatdan ham, ko'tarilgan falsafiy masalalariga ko'ra ham bir-biridan farq qiladi, shu bilan birga ularning umumiy jihatlari ham ko'zga tashlanadi.

Shu boisdan muallifning har bir asarini oradan vaqt o'tishi bilan qayta-qayta o'qiging keladi va har gal yangi-yangi jihatlarini kashf etasan. Aytmatov asarlarining kitobxonni ayri-ayri hayajonga soladigan ta'sir kuchi jamiyatda pishib yetilgan muammolar o'rta tashlanganidir.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya:

Badiiy asardagi g'oya san'at asarining mazmuniga asos bo'lgan umumlashtiruvchi, emotsional obrazli fikrdir. Oddiy g'oyalardan farqli o'laroq adabiy asardagi g'oya badiiy g'oya deb ataladi. Badiiy g'oya obrazli fikrdir. U faqat obyektiv tasvir etilgan hayot manzarasi, kishilar taqdiri, voqealar mantiqi va mohiyatidan kelib chiqadi. Biz “Sohil yoqalab chopayotgan olapar” qissasida shimol odamlarining keng va haqqoniy hayot manzarasini, ummonning ulkan salobati, mahobatini ko'ramiz: O'rxon bobo, Emrayin ota, Milxun amaki, Kiriskbola va boshqa qabilalarning kishilari, shimol tabiati, go'zal sohil tasviri ko'z oldimizdan o'tadi. Biz faqat shu hayot manzarasini yozuvchi bilan birga bevosita mushohada etish natijasidagina ajdodlarning avlodlarga cheksiz e'tibori, kelajakka bo'lgan yuksak ishonchi haqidagi haqiqatga yetamiz, qissaning bosh g'oyasi naslning davomiyligi, kelajak bardavomligiga da'vat ekanini fahmlaymiz.

Hayotiylik va obrazlilik badiiy asar g'oyasining juda zaruriy, muqarrar xususiyatidir. Badiiy g'oyaning yana bir xususiyati uning umumlashtiruvchiligidir. Badiiy g'oya hayotdagi hamma hodisa va kishilarni ko'rsatish yo'li bilan emas, balki bu hodisa kishilarning eng muhim xususiyatlarini tasvirlash orqali ifodalanadi. “Sohil

yoqalab chopayotgan olapar” qissasining yetakchi qahramonlari asar markazida turib, asar mohiyatini yorqin ifoda etuvchi kishilardir.

Xarakterlilik, ya’ni biror hodisaning mohiyatini to’la ifoda eta bera olish xususiyati har bir badiiy asarning mazmunini g’oyaga aylantiruvchi kuchli quroldir. Qissadagi har bir detalda (mahobatli sohil “olapari”, ulkan dengiz, personajlarning tipik xususiyatlarida, umuman tasvir obyektining turli elementlarida) mifologik tasvir yo’g’rilgani va shu orqali nasl davomi, kelajak ishonchi asarning xarakterli xususiyatlaridir.

Natijalar:

Obrazlilik, badiiylik adabiyotda hayotni bilish va aks ettirishning o’ziga xos usuli, vositasi ya’ni shaklidir. Obrazlilik, badiiylik badiiy asarda xarakterlar tasviri orqali ro’yobga chiqadi. Badiiy adabiyot xarakterlar yaratish san’atidir. Xarakterlar esa ma’lum bir janrda yozilgan badiiy asarda til, syujet, konflikt, kompozitsiya, peyzaj orqali yaratiladi. Shunday qilib badiiy asarda bosh mazmun muallif ifoda etmoqchi va o’quvchiga yetkazmoqchi bo’lgan hayotiy hodisa yoki g’oyasidir. Adabiy asarning janri, tili, xarakterlar, syujet, konflikt, kompozitsiya va peyzaj kabilar esa shu g’oyaga nisbatan shakl rolini o’ynaydilar.

Badiiy asar yaratish shu hayotiy hodisa yoki g’oyani yorqin ifoda eta oladigan va uning o’quvchi zehnda yengillik bilan tug’ilishiga sabab bo’la oladigan shaklni topa olish demakdir. Ifoda etilmoqchi bo’lgan g’oya adabiy asarning mazmunidir, hamma ifoda vositalari shakldir. Chingiz Aytmatovning “Sohil yoqalab chopayotgan olapar” qissasida ham badiiy shakl va mazmunning to’la uyg’unligini kuzatish mumkin. Asarning mavzusi va g’oyasi, janriy xususiyatlarining hech bir kamchiliksiz namoyon bo’lishi, uning ohangdorligini ta’minlagan.

XX asr adabiyoti o’z g’oyaviy estetik izlanishlarida inson va insoniyatning rivojlanish yo’llari haqidagi axloqiy – falsafiy o’y-fikrlarga moyillikni namoyon etadi. Bu, yozuvchilarni mazkur muammolarni hal etishga yordam

beruvchi yangi badiiy izlanishlarga ruhlantirdi. Ko’plab adiblar voqelikni to’laqonli aks ettirishga yordam beruvchi shartli badiiy usullar – rivoyatlar, miflar, obraz-ramzlarga murojaat qilishadi. Bu an’ana jahon adabiyotining yirik namoyonlaridan biri – bizga zamondosh bo’lgan Chingiz Aytmatov ijodida o’z ifodasini topgan. Chunki uning ko’plab asarlarida shartli badiiy usullar keng o’rin olgan. Adib o’z asarlarida nafaqat qadimiy miflardan foydalangan, balki hozirgi zamon to’g’risida ham miflar yaratgan.

Muhokama:

Qissada tanlangan mavzu va unga singdirilgan g’oya garchi milliy ruhda yozilgan bo’lsa-da, bashariyatga daxldordir. Asarning mavzusi ajdodlar zakosi va avlodlar idroki, o’tmishdan uzilmay ertangi kun umidi bilan yashash tasviridir. Ana shu isbot asar bosh g’oyasining o’quvchida tezroq yetib borishini ta’minlaydi. G’oya kelajak avlodning barhayot mavjudligi, millat, elatning butunlay yo’qolib ketishidan

saqlaydigan eng muhim omildir. Asardagi mavzu uning g'oyasi ulkan mafkura darajasidagi qarash ekanini ko'rsatib turadi.

Asarda shakl va mazmun mutanosibligi uning mavzu va g'oyasiga tayanadi. "Sohil yoqalab chopayotgan Olapar" qissasining obrazlar tizimi ham o'ziga xos bo'lib, ta'kidlaganimizdek, qissada inson shaxsi birinchi planda turadi. Asarda otaning o'g'ilga, o'g'ilning bolaga, og'asiga munosabati, umuman qissadagi har bir kishining o'zaro aloqasi go'yo jonli tarzda ifoda etiladi. Ayniqsa, Kirisk obrazi va O'rxun bobo personaji avlodlar silsilasida muhim o'rin egallaydi.

Xulosa:

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, buyuk yozuvchi Chingiz Aytmatovning o'limi butun insoniyat uchun tengsiz yo'qotish bo'ldi, go'yo ulkan tog' quladi. Ammo donishmand adibning asarlari uning nomini abadiyatga muhrladi. Har bir ijod mahsulida inson e'tiqodi, erki, kelajagi, butun taqdiri kechinmalari qalamga olinib, o'ziga xos bashorat, da'vat tarzida jarang sochardi. Adibning bir qancha nodir asarlari qatori 1977 – yilda yozilgan "Sohil yoqalab chopayotgan Olapar" qissasi ham kelajakka ishonch, avlodlar davomiyliqi naqadar buyuk tuyg'u, qudrat ekaniga imkonini komil etadi.

Asar muvaffaqiyatini ta'minlovchi vositalardan biri shundaki, unda ham muallif boshqa ko'plab asarlari qatori ramziylikga keng o'rin bergan, shu orqali asardagi har bir detal o'zicha g'oya yukini tashigan. O'quvchida esa izlanish, qunt bilan o'qish xususiyatlari shakllanishida ahamiyat kasb etgan.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Maqsud Sattorov. Chingiz Aytmatovning badiiy kashfiyotlari. // "Jahon adabiyoti" jurnali. 2009.
2. Murodov G'. Tarixiy roman: genezisi, keyingi taraqqiyoti. Toshkent, „Fan“ nashriyoti. 2005.
3. Adabiyotshunoslik terminlari lug'ati. Toshkent, "O'qituvchi" nashriyoti. 2003.
4. Aytmatov Ch. Sohil yoqalab chopayotgan olapar: (Qissa) A.Rashidov, M.Maxmudov tarjima. Toshkent, "Adabiyot va san'at" nashriyoti. 1984.
5. Aytmatov Ch. Tanlangan asarlar. Ikki tomlik. Toshkent, "Adabiyot va san'at" nashriyoti. 2001.

